

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Politologica XI (2013)

Dominika Kasprowicz

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

„Europejskimi oczami, z transylwańską duszą” – etnoregionalizm Unii Demokratycznej Węgrów (UDMR) w Rumunii

Wprowadzenie

Unia Demokratyczna Węgrów w Rumunii (węg. Romániai Magyar Demokrata Szövetség — RMDSZ, rum. Uniunea Democrată Maghiară din România – UDMR) to unikatowy przykład partii etnoregionalnej, która w ciągu 20 lat od założenia osiągnęła status jednej z głównych sił politycznych w Rumunii. Celem niniejszego artykułu jest prezentacja tego przypadku w świetle koncepcji etnoregionalizmu. Przyjęta w tomie konceptualizacja tego terminu zakłada, że partie określane mianem etnoregionalnych to takie, dla których bazę poparcia stanowi jednocześnie region rozumiany jako część terytorium państwa i grupa o określonej tożsamości etnicznej. W takim rozumieniu partie wyrażają interesy zarówno regionu, jak i związanej z nim grupy etnicznej. Ważnym elementem tej definicji jest także dążenie do modyfikacji relacji z państwem w kierunku uzyskania szerszego lub węższego zakresu autonomii czy samorządności¹.

Wybór Unii Demokratycznej Węgrów w Rumunii (dalej Unia lub UDMR) jako przykładu tak rozumianej partii etnoregionalnej jest uzasadniony z kilku powodów. W oficjalnych dokumentach partyjnych (dystrybuowanych w materiałach informacyjnych, informacjach dostępnych na stronie internetowej partii) UDMR określana jest jako „partia powołana w 1990 r. w celu publicznej reprezentacji interesów mniejszości węgierskiej w Rumunii”, w katalogu celów programowych wskazano w pierwszej kolejności dążenie do „uznania, na bazie konstytucyjnej zasady równości i niedyskryminacji mniejszości narodowych jako konstytutywnej części państwa oraz rozwój warunków społecznych, które służyłyby przybieraniu, zachowywaniu i kultywowaniu tożsamości etnicznej poszczególnych osób”². Jeśli chodzi o związek partii z regionem-matecznikiem (w rozumieniu obszaru największego poparcia wyborczego oraz lokalizacji terenowych komórek partii), pozostają niezmiennie okręgi Transylwanii, gdzie zamieszkuje niemal całość mniejszości węgierskiej.

¹ *Regionalist Parties in Western Europe*, ed. L. DeWinter, H. Türsan, Routledge, London and New York 2007, s. 5.

² Ulotka informacyjna UDMR w języku angielskim i rumuńskim, 2010, druk luźny.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie politycznych form ekspresji mniejszości etnicznych/narodowych silnie umocowanych w regionach poszczególnych państw. Co należy we tym miejscu podkreślić, UDMR powstała i działa w wyjątkowych warunkach, stworzonych przede wszystkim przez burzliwą historię współczesnej Rumunii, szczególne dzieje regionu Transylwanii oraz skomplikowaną bieżącą (po 1989 r.) sytuację pogranicza rumuńsko-węgierskiego i rumuńsko-mołdawskiego. Kontekstem, który także musi zostać uwzględniony, jest charakter rumuńskiego systemu wielopartyjnego uformowanego w roku 1990 po krwawym powstaniu przeciwko władzy komunistycznej. Powyższe tematy choć niezmiernie istotne, wykraczają daleko poza sedno niniejszej rozprawy, zostaną więc przedstawiane w sposób skrócony, jako tło poszczególnych części artykułu.

Geneza, miejsce działania

Demokratyczna Unia Węgrów w Rumunii powstała 25 grudnia 1990 roku, bazując na wydanym przez Front Ocalenia Narodowego³ dekrete o rejestrowaniu partii politycznych i organizacji społecznych z 31 grudnia 1989. W pierwszych wyborach do Zgromadzenia Narodowego przy frekwencji przekraczającej 86% Unia uzyskała drugi rezultat (29 mandatów) po wyraźnie dominującym Froncie (263 mandaty). Od tego czasu nieprzerwanie deputowani UDMR zasiadali w rumuńskim parlamencie (patrz tabela 1), współdecydując zarówno o nowelizacjach prawa dotyczącego partii politycznych jak i ordynacji wyborczych⁴.

Partia niezmiernie prezentuje się jako przedstawiciel mniejszości węgierskiej, która według danych z ostatniego spisu powszechnego przeprowadzonego w 2002 roku stanowi najlichnieszą mniejszość (ok. 1 mln 400 tys. osób – 6,6% populacji). Węgrzy zamieszkują głównie w okręgach na obszarze Transylwanii, gdzie historyczne wpływy imperium Ottomanów, monarchii habsburskiej, w XX wieku głównie węgierskie i rumuńskie kształtowały współczesny skomplikowany obraz tego terytorium. Poniższy wykres (ryc. 1) pokazuje rozmieszczenie mniejszości węgierskiej w Rumunii oraz ich procentowy udział w ogóle populacji danego regionu według danych ostatniego spisu powszechnego. Mniejszość węgierska żyje głównie w dwóch okręgach Covasna i Harghita w środkowej części kraju. Wśród nich wyróżnia się grupa Szeklerów, stanowiąca około jednej trzeciej węgierskiej mniejszości.

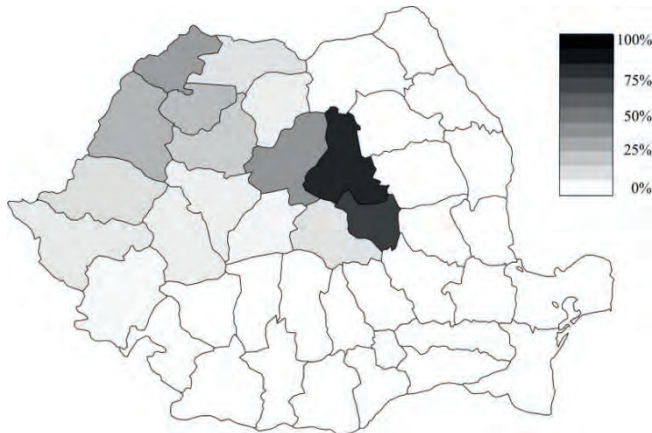
Unia Obywatelska nie jest jedyną organizacją reprezentującą mniejszość węgierską w Rumunii, oprócz UDMR działa także radykalna Węgierska Partia Oby-

³ Front Ocalenia Narodowego (Frontul Salvării Naționale, FSN) utworzony został pod koniec 1989 r., kiedy doszło do masowych protestów społecznych przeciwko dyktaturze prezydenta Nicolae Ceaușescu. W jego skład weszli przedstawiciele Rumuńskiej Partii Komunistycznej, intelektualiści. 22 grudnia Rada Frontu przejęła władzę w państwie uchwalając proklamację kończącą dyktatorskie rządy komunistów.

⁴ B. Dziemidok-Olszewska, *System polityczny Rumunii*, [w:] *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2005, s. 439–442.

watelska (Partidul Civic Magar – PCM) oraz Unia Szeklerów⁵. Unia Obywatelska powstała w wyniku rozłamu tej ostatniej w 2004 roku, startując w wyborach nie przekroczyła jednak wymaganego progu wyborczego.

Ryc. 1. Rozmieszczenie mniejszości węgierskiej w Rumunii na podstawie danych z rumuńskiego Spisu Powszechnego (2002 r.)

Źródło: Rumuński Główny Urząd Statystyczny, www.recensamant.ro dostęp 28.10.2010

Reprezentanci współwystępujących, choć znacznie mniejszych liczebnie innych mniejszości etnicznych i narodowych (niekoniecznie partii politycznych) tworzą w rumuńskim Parlamencie osobną grupę, która po roku 1990 liczyła od 12 do 18 deputowanych (w kadencji 2008–2012). W tej ostatniej znajdują się reprezentanci mniejszości armeńskiej, niemieckiej, wołoskiej, polskiej, czeskiej i słowackiej, greckiej, tatarskiej, macedońskiej, tureckiej, rosyjskiej, albańskiej, romskiej, serbskiej, chorwackiej i żydowskiej. Deputowani wchodzący w skład tej grupy, tradycyjnie wspierają rząd i stanowią „najbardziej stabilny element” rumuńskiego parlamentu. UDMR na tle pozostałych przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych zajmuje wyraźnie dominującą pozycję, od ponad dwudziestu lat posiada reprezentację w parlamencie, a od 1996 roku wspiera lub tworzy gabinety.

Unia pośród innych partii „głównego nurtu” stanowi ciekawy wyjątek, zarówno jeśli chodzi o strukturę organizacyjną, model przywództwa, jak też poziom poparcia wyborczego. System partyjny Rumunii charakteryzuje duże rozbieżności oraz polaryzacja. W pierwszej fazie transformacji (lata 1989–1996) dużej liczbie partii politycznych towarzyszyła wyraźna dominacja kilku ugrupowań postkomunistycznych, wchodzących wcześniej w skład FSN. W roku 1996 wybory po raz pierwszy

⁵ Unia Szeklerów podobnie jak UCM nie została przez Generalną Komisję Wyborczą dopuszczona do wyborów w 2004 r., startowały więc w ramach komitetów wyborczych innych partii. Taka (zaskakująca) koalicja nawiązana została między Unią Szeklerów a Partią Nowej Generacji (PNG) powiązaną ze znaną z antywęgierskich wystąpień Partią Wielkiej Rumunii V. Tudora.

wygrała opozycja demokratyczna, a układ partii na scenie politycznej wskazywał również na początki kształtowania się systemu bipolarnego, w którym rywalizować miały obóz centroprawicowy (wokół chrześcijańskich demokratów) i centrolewicowy (wokół socjaldemokratów). Jak pisze S. Batko-Jakubiak: „System ten nie uległ jednak utrwaleniu i w roku 2000 powróciła wielopartyjność w postaci ekstremalnej, z przewagą jednego ugrupowania – Partii Socjaldemokratycznej (Partidul Social Democrat, PSD; do 2001 r. pod nazwą Partia Demokracji Społecznej, Partidul Democrației Sociale in România, PDSR)”⁶. W wyborach w latach 2004 i 2008 PDSR tworzyła koalicję z Partią Konserwatywną (Partidul Conservator, PC) wcześniej pod nazwą Humanistyczna Partia Rumunii (Partidul Umanist Român, PUR). Oprócz PDSR i koalicjantów w pierwszej dekadzie XXI wieku w skład parlamentu wchodziły Partia Demokratyczno-Liberalna (Partidul Democrat-Liberal, PD-L)⁷ oraz Partia Narodowo-Liberalna. Ta ostatnia formacja została reaktywowana w styczniu 1990 roku. W tym dynamicznym systemie UDMR pod kierownictwem Marko Beli utrzymała i rozbudowała swoje struktury, a także zyskała większe poparcie wyborców – jej etnoregionalny charakter mógł znaleźć odbicie w polityce parlamentarnej.

Partia w wyborach

Na początek kilka uwag charakteryzujących system wyborczy w Rumunii, a zwłaszcza jego aspekty dotyczące przedstawicielstw mniejszości etnicznych i narodowych. Obowiązujący od 2008 roku system mieszany łączy wybory w okręgach jednomandatowych z ordynacją proporcjonalną. Wskutek ostatnich zmian podwyższone zostały także z 3% do 5% procent progi wyborcze dla partii.

Izba Deputowanych (w kadencji 2008–2012 – 334 członków) składa się ze zmiennej liczby reprezentantów. Na ostateczny kształt gremium składają się deputowani wyłonieni w wyborach, dodatkowe miejsca w Izbie Deputowanych uzyskują pod określonymi warunkami przedstawiciele organizacji wszystkich mniejszości narodowych, co zapewniają im przepisy konstytucji i ordynacja wyborcza. Art. 73 stanowi, że jeśli partie lub zarejestrowane organizacje mniejszości narodowych nie zdołają uzyskać mandatu w wyborach do Izby Deputowanych lub Senatu, jeden mandat (deputowanego) zostaje im przydzielony, pod warunkiem że uzyskały w skali kraju przynajmniej 5% ze średniej liczby głosów koniecznych (w danych wyborach) do uzyskania mandatu deputowanego przez pozostałe partie. Dodatkowo

⁶ S. Batko-Jakubiak, *System partyjny Rumunii*, [w:] *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, red. B. Kosowska-Gąstoł, Kraków 2010, s. 301.

⁷ Partia Demokratyczno-Liberalna jest ugrupowaniem centroprawicowym utworzonym na początku 2008 r. w wyniku połączenia Partii Demokratycznej (Partidul Democrat, PD) i mniejszej Partii Liberalno-Demokratycznej (Partidul Liberal Democrat, PLD) oraz przystąpienia do niej grupy członków Partii Narodowo-Liberalnej (Partidul Național Liberal, PNL). Przed powstaniem PD-L w latach 2003–2007 Partia Demokratyczna współpracowała ściśle z PNL w sojuszu Sprawiedliwość i Prawda, który w zamierzeniu jego twórców miał stanowić główną siłę opozycyjną dla rządzącej Partii Socjaldemokratycznej. Liderem koalicji był mer Bukaresztu Traian Băsescu, który w 2004 r. wygrał po raz pierwszy wybory prezydenckie. Ibidem.

organizacje mniejszości narodowych mogą zgłaszać te same listy kandydatów w wyborach do Izby w różnych okręgach. Wybory przeprowadzane są przez Centralną Komisję Wyborczą, której działania w ostatnich latach budziły szereg kontrowersji. W wyborach parlamentarnych 2004 roku Komisja odrzuciła zgłoszenie rejestracyjne list wyborczych szeregu organizacji mniejszościowych, unieważniając część podpisów, uznając je za „nieoryginalne”. Sytuacja dotyczyła także konkurencyjnej w stosunku do UDMR Węgierskiej Unii Obywatelskiej⁸.

O wspomnianym we wstępie wysokim poziomie relewancji UDMR świadczą wyniki wyborcze i dominacja przedstawicieli Unii w lokalnych władzach części okręgów oraz jej potencjał koalicyjny i szantażu po roku 1996.

Tab. 1. Wyniki UDMR w wyborach do parlamentu w latach 1990–2008

Rok wyborów	1990	1992	1996	2000	2004	2008
Senat						
Procent głosów	7,2	7,58	6,82	6,9	6,23	6,3
Liczba głosów						
Liczba mandatów	12	12	11	12	10	9
Izba Deputowanych						
Procent głosów	7,23	7,46	6,64	6,8	6,17	6,17
Liczba głosów						
Liczba mandatów	29	27	25	27	22	22

Źródło: Generalna Komisja Wyborcza, www.becparlamentare.ro, dostęp 28.10.2010

W roku 2008 odbyły się również wybory samorządowe, w wyniku których UDMR obsadziła 184 stanowiska burmistrzów i ponad 2000 członków rad lokalnych⁹. Najwyższe poparcie UDMR uzyskuje stale w okręgach zamieszkiwanych przez mniejszość węgierską: Covasna, Harghita, Mures, Bihor, Salaj, Satu-Mare. Dodatkowo deputowani UDMR w wyborach 2008 roku wybrani zostali z okręgów Cluj, Maramuresz, Bihor, Disapora¹⁰, a w 2010 roku kierowali lokalną administracją w czterech transylwańskich okręgach (Harghita, Covasna, Mures, Satu-Mare).

Niewielki, choć widoczny spadek liczby głosów oddawanych na partię został przeanalizowany przez Reke Horwath w 2005 roku. W badaniach sprawdzono, czy

⁸ Ordynacja wyborcza (art. 4 par. 3) nakłada konieczność zebrania podpisów poparcia wśród przedstawicieli poszczególnych mniejszości, deklarację przynależności składa się w trakcie spisu powszechnego, którego wyniki są podstawą do porównania liczby podpisów na listach poparcia zgłaszanych przez poszczególne komitety. Więcej na ten temat i kontrowersji towarzyszących udziałowi w wyborach organizacji mniejszościowych zob. O. Suci, *Political representation of Ethnic Minorities in Romania Elections 2004*, "Romanian Political Science Review" 2005, Vol. 5(1), s. 146–147.

⁹ Szczegółowe informacje na temat wyników wyborczych UDMR w poszczególnych okręgach dostępne na stronie rumuńskiej Generalnej Komisji Wyborczej, <http://www.becparlamentare2008.ro/rezul/anexa8abun.pdf>, dostęp 28.10.2010.

¹⁰ Ibidem.

na frekwencję (wyborców UDMR) wpływały dwa czynniki: pochodzenie etniczne i specyfika lokalizacji (gmina, miasto) mieszkańców. Dodatkowo sprawdzono, czy większe/bardziej dynamiczne straty partia poniosła w okręgach z mniejszym udziałem wyborców węgierskich. Zgodnie z wynikami tych badań, straty poniesione przez UDMR w latach 1990–2004 należy przypisywać spadkowi liczby Węgrów w okręgach wyborczych i wynikającej z tego zmianie specyfiki lokalizacji¹¹. Zmniejszający się odsetek Węgrów w Rumunii w dłuższej perspektywie stanowi dla UDMR największe zagrożenie, powolna choć wyraźna tendencja spadkowa w liczbie oddawanych na UDMR głosów sprowadza partię blisko obowiązującego 5% progu wyborczego.

Jeśli chodzi o współpracę UDMR z pozostałymi partiami, Marko Bela dobitnie wyrażał stanowisko na temat potencjalnych koalicji: „W oparciu o jasne i pewne warunki moglibyśmy współpracować z obydwojema biegunami politycznymi. To naturalne, mamy swoje interesy, ale Rumunia także jest zainteresowana współpracą z Węgrami”¹². Unia brała udział w koalicjach rządowych w latach 1996–2000 z Konwencją Demokratyczną, w latach 2004–2008 z wspomnianą wyżej PD-L i PNL, obsadzając trzy stanowiska ministerialne oraz trzydzieści stanowisk podsekretarza stanu. Od roku 2007 rząd miał charakter mniejszościowy – dotychczasowe porozumienie rozpadło się na skutek animozji między prezydentem a premierem¹³. Rola, jaką odgrywa UDMR od roku 1990, ściśle związana jest ze zmiennymi wzorcami zawierania koalicji gabinetowych przez rumuńskie partie. Za ich jedyną wspólną cechę uznać można małą stabilność. Przykładem może być gabinet Emila Boca, lidera PD-L, sformowany po wyborach w 2008 roku.

Trwający dziewięć miesięcy rząd, tworzony był przez partie o przeciwnych proveniencjach – Ludowych Demokratów i Socjaldemokratów (partia korzeniami sięgająca okresu działalności Frontu Ocalenia Narodowego, formalnie utworzona w 2001 roku w wyniku połączenia kilku ugrupowań). We wrześniu 2009 doszło do kryzysu w tej tzw. wielkiej koalicji, który zakończył się wystąpieniem socjaldemokratów z rządu i uchwaleniem wotum nieufności dla gabinetu mniejszościowego. Jednym z ugrupowań zgłaszających wnioski było UDMR. Po dwóch kolejnych nieudanych próbach rekonstrukcji gabinetu ostatecznie (po raz kolejny nominowany) premier Boca przy pomocy nowego prezydenta Basescu powołał rząd, którego większościowe zaplecze stanowiło UDMR i posłowie niezależni. W tym gabinecie Unia obsadzała stanowiska ministrów edukacji, stosunków etnicznych i kultury oraz sekretarza stanu w resortach ekologii i ochrony zdrowia. Po roku trwania gabinetu przedstawiciele UDMR, jako swoje największe osiągnięcia wskazali utrzymanie lub wprowadzenie języka węgierskiego do szkół z mniejszością węgierską, co było

¹¹ R. Horvath, *UDMR la alegerile parlamentare Din 1990–2004*, “Romanian Political Science Review” 2005, Vol. 5(1), s. 177.

¹² Wywiad z Bela Marko w dzienniku „Curentul” 26.10.2004.

¹³ Por. M. Nowakowski, *Nowy rząd mniejszościowy w Rumunii*, Raporty i Analizy OSW, Warszawa 2007.

skutkiem decentralizacji systemu edukacji, obecność nazw węgierskich (nazwy ulic, miast) oraz polepszenie wizerunku mniejszości węgierskiej w Rumunii¹⁴.

Działania Unii nie spotykają się jednak z akceptacją całości węgierskiej mniejszości. Działacze i liderzy UDMR są krytykowani przez członków Węgierskiej Partii Obywatelskiej, która otwarcie dąży do autonomii regionu zamieszkiwanego przez Szeklerów. W jej programie i w wielu komunikatach zawiera się przekonanie, że z racji statusu politycznego i sposobu postępowania nie może efektywnie działać na rzecz społeczności węgierskiej. Polityka realizowana na obszarach zamieszkiwanych przez Węgrów określana jest jako „polityka czystek etnicznych, dyskryminująca mieszkańców węgierskiego pochodzenia”¹⁵. Głosy sprzeciwu wobec działań UDMR, a także jej obecności w rządzie wyrażały także pozostałe partie rumuńskie pozostające w danym czasie w opozycji, a krytyka oparta ściśle na argumentach nacjonalistycznych, a nawet ksenofobicznych, jest domeną rumuńskiej skrajnej prawicy – Partii Wielkiej Rumunii Vadima Tudora oraz powstałej w 2000 roku partii Nowej Prawicy (Noua Dreapta, ND).

Program

Etnoregionalizm, rozumiany jako umocowanie w regionie zamieszkanym przez mniejszość węgierską, jest ściśle powiązany z głównymi tezami programowymi i wyborczymi partii. Tematy zawarte w materiałach informacyjnych oraz wypowiedzi członków partii wskazują, że program Unii łączy w sobie elementy etniczny i ogólnonarodowy. Etniczny aspekt dotyczy likwidacji dyskryminacji wobec mniejszości węgierskiej oraz planów uzyskania „kulturalnej i regionalnej autonomii”. Autonomia węgierskiej mniejszości jest określona jako cel strategiczny partii, przy czym rozumiana jest jako

praktyka demokratycznego podejmowania decyzji i organizacji państwa, zasada, która ma być wprowadzona w czasie tworzenia instytucji umocowanych w systemie aktów prawnych, bazująca na europejskiej zasadzie subsydiarności i samorządności, realizowana przez narodowe wspólnoty, by bronić, wyrażać, rozwijać oraz kultywować swoją narodową tożsamość¹⁶.

Dodatkowo autonomia ma być środkiem dla węgierskiej społeczności do rozwoju ekonomicznego i kulturalnego¹⁷. Tak sformułowana koncepcja nie niesie bezpośredniego zagrożenia dla integralności terytorialnej państwa¹⁸. Jednak hasło to jest powodem kontrowersji – przykładem może być wizyta w okresie przedwybor-

¹⁴ Informacje z wywiadów przeprowadzonych w dniach 4–10.10.2010 w siedzibie rządu z 3 przedstawicielami UDMR.

¹⁵ *Minoritatea maghiara are încă un partid pe scena politica-Partidul Civic Maghiar*, druk luźny.

¹⁶ Program UDMR 2010, druk luźny.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Artykułowane przez UDMR dążenie do zwiększenia zakresu autonomii w Transylwanii współlistnieje z rumuńskim ruchem regionalistycznym, zob. B. Feliep, *Cooperating regio-*

czym 2009 roku prezydenta Węgier, który poparł wówczas utworzenie węgierskiego regionu autonomicznego, zaostrzając tym samym relacje rumuńsko-węgierskie¹⁹.

Skomasowane w sloganie wyborczym „Razem dla autonomii” plany obejmują odrębne szkolnictwo (w tym osobny Wydział na Uniwersytecie Babes-Boylai) i ośrodki kultu (w tym zwrot mienia kościelnego). Dodatkowe uprawnienia miały być nadane urzędnikom pracującym w okręgach, które zamieszkuje większość węgierska. UDMR deklaruje zapewnienie prawa do kontaktów z Węgrami na całym świecie, harmonijnego (wykluczającego wszelkie formy nacjonalizmu i supremacji) współżycia narodu rumuńskiego i mniejszości narodowych²⁰. Liderzy partii prezentują również szczegółową wizję przyszłego kształtu UE oraz roli, jaką w procesach zmiany będzie odgrywać Unia. Przyjęty w kwietniu 2010 roku przez Kongres partii dokument pt. „Nasza Unia nasza Europa” zawiera szereg istotnych w tym względzie informacji. Czytamy: „Unia Europejska – nasza Unia – w najbliższej przyszłości stanie się Europą regionów i wspólnot, opartą na zaufaniu we własne zasoby. W Unii większa część narodu węgierskiego zjednoczy się, a wspólnoty żyjące obok siebie zachowają swój wyjątkowy język i kulturę”²¹. W dalszej części dokumentu struktury europejskie traktowane są otwarcie jako obszar, w którym „pozostawanie Węgrem w Rumunii nie będzie niekorzystne”, oraz w którym konieczne jest „porozumienie ludzi, nie państw”²². Państwo narodowe zostało określone jako niezdolne do ochrony interesów mniejszości etnicznych, podobnie jak niezdolne jest do ochrony przed zagrożeniami związanymi z globalizacją czy kryzysami ekonomicznymi. W dokumencie dużo uwagi poświęca się wspieranej przez UE współpracy regionalnej. Zdaniem UDMR, to regiony przejmą część uprawnień władz centralnych. Deklarowana jest chęć współpracy z Rumunami i innymi narodami zamieszkującymi region Transylwanii w celu reprezentacji jego interesów.

Wizja autonomii kreślona w tym dokumencie jest dużo bardziej precyzyjna i zaawansowana w porównaniu z krajowymi dokumentami programowymi czy kampanijnymi. Ma być to: „rodzaj autonomii terytorialnej, w ramach której istniałaby ujednoczona struktura [samorządowa – D.K.], zajmująca się problemami ludności rumuńskiej i węgierskiej, wszystko w celu rozwoju ekonomicznego i konkurencyjności regionu, struktura etniczna ma znaleźć odwzorowanie w strukturze władzy”. Wątpliwości na temat ewentualnych dążeń separatystycznych wynikających z opisywanego planu rozwiewa deklaracja złożona w programie wyborczym UDMR w wyborach do Parlamentu Europejskiego, w której zawarto stwierdzenie:

nalist and autonomy movements in Europe. Where does Romania stand?, Praca magisterska CEU, Budapeszt 2007, s. 18–43.

¹⁹ *Prezydent Węgier niemile widzianym gościem w Rumunii*, BestOSW, Warszawa 2007.

²⁰ Ulotka informacyjna UDMR w języku angielskim i rumuńskim, 2010, druk luźny. Informacje z oficjalnej strony internetowej partii, O. Suci, *Political representation...*, s. 151.

²¹ *Our Union, Our Europe*, deklaracja przyjęta przez delegatów UDMR 25 kwietnia 2009 w Klużu, druk luźny.

²² *Ibidem*.

nie widzimy potrzeby ustanawiania odrębnego narodowego państwa węgierskiego w Rumunii, takie działania nie przyniosłyby żadnych pozytywnych ani negatywnych rezultatów, pragniemy zrewidowanych, nowoczesnych zasad terytorialnej autonomii na bazie regionalizmu, decentralizacji władzy oraz efektywnej lokalnej administracji²³.

Drugi filar programowy partii stanowi realizacja interesów niezwiązanych bezpośrednio z mniejszością węgierską, a mających charakter ogólnonarodowy: wzmacnianie gospodarki, przyspieszenie procesu wyrównania poziomu życia ze średnią UE, dbałość o zachowanie rumuńskiej (!) tożsamości narodowej w strukturach Unii, budowanie systemu prawnego wspierającego zasady demokracji parlamentarnej, wzmacnianie roli ciał ustawodawczych. Te ogólne założenia są ponawiane w trakcie parlamentarnych kampanii wyborczych. Można wyróżnić następujące tematy podejmowane przez UDMR: autonomia (1996, 2000, 2004), integracja z UE oraz polepszenie warunków bytowych, w roku 2004 i 2008 pojawiały się także tematy decentralizacji. Jak wykazała w swoich badaniach Oana Suciuc, tematy eksponowane przez UDMR w trakcie kampanii nie pokrywały się z priorytetowymi problemami członków mniejszości węgierskiej widocznymi w wynikach badań sondażowych. Marko Bela w trakcie wywiadów wyjaśniał, że skupienie się na mniej znaczących dla Węgrów kwestiach było decyzją przemyślaną, wynikającą z faktu, że o ile (ważne również dla wyborców Unii) kwestie ekonomiczne czy temat integracji z UE są obecne w agendach pozostałych partii, tematy poruszane przez UDMR, choć traktowane przez zwolenników partii jako drugorzędne, są dla mniejszości ważne, a jednocześnie są przedmiotem zainteresowania tylko jego partii²⁴. Warto zauważyć, że w większości materiałów informacyjnych partia deklaruje wsparcie również dla przedstawicieli innych mniejszości, powołując się na uniwersalne zasady pluralizmu i praw człowieka, deklaruje pomoc dla mniejszości węgierskiej w Mołdawii.

Ewolucja organizacji

Unia powołana została jako zbiór organizacji, i ta formuła szerokiej współpracy jest podkreślana zarówno w wypowiedziach przedstawicieli, jak i oficjalnych dokumentach. W skład partii wchodzi organizacje lokalne, platformy polityczne oraz stowarzyszone inicjatywy o charakterze społecznym, naukowym czy kulturalnym. W obrębie samej partii wyodrębnia się siedem kół: chrześcijańsko-demokratyczne, narodowo-liberalne, feministyczne, liberalne, socjaldemokratyczne, przedsiębiorców oraz Inicjatywę Węgiersko-Transylwańską²⁵. Tę pluralistyczną formułę podkreśla fakt, że kandydaci partii wyłaniany są w prawyborach, co jest ewenementem w skali kraju. Dodatkowo od 2004 roku startować mogą w nich także obywatele pochodzenia węgierskiego, niekoniecznie członkowie partii, jak miało to miejsce do tej pory. Struktury tej partii podobnie jak proces rekrutacji nowych członków

²³ Program wyborczy UDMR w wyborach do PE pt. *Dialogue for Autonomy*, druk luźny.

²⁴ O. Suciuc, *Political representation...*, s. 152.

²⁵ Informacja oficjalna nt. struktury i liderów partii 2010, druk luźny.

i kandydatów są jasno i precyzyjnie określone, a stopień decentralizacji struktur na tle pozostałych partii rumuńskich uznawany jest jako wysoki²⁶. Powiązanie z regionem podkreślone jest lokalizacją biur i zarządów regionalnych struktur, znajdują się one w Alba, Aradzie, Bacau, Bihor, Bistrița-Nasaud, Braszowie, Caraș-Severin, Klużu, Covasnej, Harghicie, Hunedoarze, Maramureszu, Muresz, Salaj, Satu Mare, Sibiu, Timisz, czyli wszystkich ważniejszych miastach i stolicach okręgów Transylwanii²⁷.

Przez samych członków partii silnie podkreślana jest ciągłość struktur organizacyjnych od roku 1990, dyscyplina wewnątrzpartyjna oraz rola lidera Marko Beli, przewodniczącego partii. Jego osobiste walory, a zwłaszcza zdolności negocjacyjne były wymieniane jako główne powody sukcesu UDMR²⁸.

Istotne dla ewolucji struktur organizacyjnych partii wydarzenie miało miejsce w roku 2004, kiedy w ramach UDMR rozpoczęła działalność wspomniana już Węgierska Partia Obywatelska. Oficjalnie zarejestrowana w 2008 roku partia działa głównie na terenie okręgu Covasna, Harghita i Mures i dąży do autonomii terytorialnej Szeklerów (w większości deklarujących narodowość węgierską) zamieszkujących ten obszar (powołując się np. na jednostronny akt niepodległości ogłoszony przez Kosowo 17 lutego 2008 r.)²⁹.

UDMR w europejskiej przestrzeni politycznej

Analizy pozycji partii rumuńskich wobec procesu integracji europejskiej oraz lata po akcesji (po 2007 roku) plasują UDMR zarówno jako partię będącą w pierwszej fazie zwolennikiem, a w następnym okresie beneficjentem tych zmian. Poparcie dla przystąpienia do UE wyrażała obok UDMR większość partii rumuńskich, zwiększający się poziom relewancji tej partii sprawił, że jej głos stał się istotny³⁰. Najważniejsze przykłady prointegracyjnego działania to uzależnienie poparcia UDMR dla mniejszościowego rządu Adriana Nastase od utrzymania przez jego gabinet stanowiska proakcesyjnego. W tej kadencji (2000–2004) powstało Ministerstwo ds. Integracji Europejskiej, a sam fakt koalicyjnego poparcia przez partię mniejszości narodowej został uznany za „krok w stronę wypełniania unijnych standardów”³¹. Także wcześniejszy rząd w latach 90. XX wieku, którego członkiem była Unia, jako priorytet wskazywał restrukturyzację gospodarki i reformy, które umożliwią wypełnianie

²⁶ T.A. Doroftei, *A conditional pattern of political cartelization. The case of Romania*, Praca magisterska CEU w Budapeszcie, 2009, s. 61.

²⁷ Stan na 10.2010.

²⁸ Informacje z wywiadów przeprowadzonych w dniach 4–10.10.2010 w siedzibie rządu z 3 przedstawicielami UDMR.

²⁹ <http://www.polgariszowekseg.ro/hun.htm>, dostęp 28.10.2010.

³⁰ Na temat roli rumuńskich partii politycznych w procesie integracji europejskiej więcej zob. D. Papadimitriou, D. Phinnemore, *Romania and the European Union. From the marginalisation to membership*, New York 2008, s. 64–93 i nast.

³¹ Ibidem.

założeń programów stowarzyszeniowych. Milada Vachodowa konkluduje nawet, że to chęć wstąpienia do UE była głównym spoiwem koalicji tego okresu³².

Jak wspomniałam, UDMR jest także partią-beneficjentem procesu integracji europejskiej. Składają się na to co najmniej dwa czynniki: europeizacja rumuńskiego ustawodawstwa dotyczącego praw mniejszości oraz możliwość i aktywny udział w ponadnarodowych strukturach partyjnych. Jak pisze Ana Dobre:

Status mniejszości narodowych [w Rumunii – D.K.] jest tematem silnie upolitycznionym i odzwierciedla zróżnicowany status poszczególnych mniejszości. Ewolucja prawa dotyczącego mniejszości stanowiła i nadal stanowi odwzorowanie możliwości grup mniejszości narodowych do obrony swoich interesów oraz wykorzystywania szans, które niósł proces demokratyzacji i europeizacji państwa. [...] Mniejszość węgierska wykorzystwała polityczne warunki do rozszerzenia zakresu swoich swobód w ramach międzynarodowych standardów³³.

Implementacja prawa gwarantującego prawa mniejszości odbywała się etapami, pierwszym przykładem jest przyjęty w 1995 roku plan Ballardura, na bazie którego rok później podpisano traktat o dobrosąsiedzkich stosunkach między Rumunią a Węgrami. W kolejnych latach projekty mające na celu współpracę między tymi dwoma państwami były również inicjowane i finansowane przez Komisję Europejską, a prawna pozycja mniejszości monitorowana³⁴. O umacnianiu się pozycji głównie mniejszości węgierskiej świadczyć może raport Komisji z roku 2000, kiedy zwrócono uwagę na nierównomierny status poszczególnych mniejszości. Komisja odnotowała znaczący postęp oraz szereg inicjatyw dotyczących zwłaszcza sytuacji mniejszości węgierskiej, podczas gdy mniejszość romska pozostaje na marginesie tych działań³⁵. Drugi etap formowania się systemu praw dotyczących mniejszości w Rumunii przypada na lata 1996–2000, Dobrze określa się ten okres jako „czas absorpcji”³⁶. Będąca wtedy w koalicji UDMR współtworzyła system współpracy, w tym czasie przyjęto szereg rozwiązań uwzględniających reprezentację mniejszości, jednak ustalenia te nie wyszły poza fazę uzgodnień lub nie zostały utrzymane. Etap rzeczywistej transformacji rozpoczyna od roku 2000³⁷. Partia socjaldemokratyczna, która w tym okresie rządziła, przede wszystkim zdystansowała się od poprzednich koalicjantów – skrajnie prawicowej Partii Wielkiej Rumunii (Partidul Romania Mare, PRM) do rządu włączając UDMR i podpisując z nią oficjalne porozumienie. W trakcie tej kadencji w życie weszła Ustawa o administracji samorządowej, która m.in. dopuszcza używanie języka mniejszości etnicznych w jednostkach samorządu

³² M. Vachodowa, *Europe Undivided. Democracy, Leverage, and Integration after Communism*, Oxford 2005, s. 166.

³³ A. Dobre, *The Europeanisation of the Romanian Minority Rights Policy*, „Romanian Political Science Review” 2004, Vol. 4(3), s. 631.

³⁴ Raporty Komisji Europejskiej 1996–2003.

³⁵ Ibidem.

³⁶ A. Dobre, *The Europeanisation...*, s. 651.

³⁷ Ibidem, s. 654.

w regionach, gdzie stanowią minimum 20% populacji, dwujęzyczność nazw oraz obowiązek ogłaszania decyzji administracyjnych również w języku mniejszości. Autorzy rumuńscy uznają te wydarzenia za pochodną dążenia elit rumuńskich do wprowadzenia państwa w struktury UE i związaną z tym presję ze strony Komisji Europejskiej, która w raportach przedakcesyjnych wielokrotnie podkreślała konieczność normalizacji stosunków sąsiedzkich oraz uznanie praw mniejszości narodowych i etnicznych w Rumunii³⁸.

Oprócz tego analizowana partia wykorzystuje inne formy aktywności ponadnarodowej. Podobnie jak w parlamencie rumuńskim, również w Parlamencie Europejskim UDMR współpracuje z partiami głównego nurtu. Po wstąpieniu do UE Unia startowała w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku i uzyskała trzy z trzydziestu trzech mandatów, zajmując czwarte miejsce i 8,92% głosów. Deputowani UDMR dołączyli do Grupy Europejskiej Partii Ludowej (Chrześcijańskich Demokratów), w której zasiadają obok koalicyjnej PD-L³⁹. Udział Rumunii w strukturach UE jest przez partię postrzegany przede wszystkim jako olbrzymia szansa dla realizacji programu prowęgierskiego. Wyraz temu dawano w wielu deklaracjach i programach wyborczych, jak wspomniana powyżej Deklaracja z Klużu. Mottem kampanii do Parlamentu Europejskiego w roku 2009 brzmiało: „Europejskimi oczami, z transylwańską duszą”.

Unia jest także członkiem Federacji Narodów Europy (Federal Union of European Nationalities, FUEN) oraz Organizacji Narodów i Ludów Niereprezentowanych (Unrepresented Nations and Peoples Organization UNPO). Organizacji, które w swoich założeniach mają podnoszenie statusu społecznego i politycznego mniejszości etnicznych i narodów bezpieczeństwa metodami pokojowymi, w ramach istniejących regulacji prawnych. Nie jest natomiast członkiem najsilniejszej partii europejskiej o profilu regionalnym – Wolnego Przymierza Europejskiego (European Free Alliance, EFA), partii europejskiej skupiającej w roku 2010 przedstawicieli 44 partii regionalnych i reprezentujących mniejszości narodowe, obecnej także w Parlamencie Europejskim.

Podsumowanie

Opisując grupę partii etnoregionalnych David Hanley charakteryzuje je m.in. jako organizacje mające swoje wyborcze i organizacyjne zaplecze w regionach, gdzie współzawodniczą z partiami głównego nurtu, a które mają problemy z aktywnym uczestnictwem w polityce na poziomie centrum⁴⁰ – przykład UDMR poza te ramy wyraźnie wykracza.

³⁸ Por. V. Tismaneau, *Feature: Romania after 2000 elections*, „East European Constitutional Review” 2001, Vol. 10(1), s. 1; G. Andreescu, *Multiculturalism in Central Europe*, „East European Perspectives” 2002, Vol. 4(2), s. 2; A. Dobre, *The Europeanisation...*, s. 663–666.

³⁹ Unia Europejska miała status obserwatora Europejskiej Partii Ludowej od roku 1999.

⁴⁰ D. Hanley, *Beyond the Nation State Parties in the Era of European Integration*, London–New York 2008, s. 158.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja unikatowego przypadku partii (UDMR) w świetle koncepcji etnoregionalizmu. Mówiąc obrazowo, w skomplikowanym etnicznym i politycznym pejzażu tego regionu UDMR jest przykładem reprezentacji mniejszości narodowej, reprezentacji politycznej i zinstytucjonalizowanej w formie partii politycznej. Dodatkowo, wbrew powyższej charakterystyce, partia ta w ciągu dwudziestu lat nieprzerwanej obecności w parlamencie rumuńskim osiągnęła wysoki poziom sartaoriańskiego potencjału szantażu i koalicyjnego, wspierając rządy mniejszościowe oraz biorąc udział w większości gabinetów rządowych. Status ten UDMR osiągnęła w specyficznym otoczeniu, systemie partyjnym o cechach ekstremalnej polaryzacji, gdzie gabinety cechował niski poziom trwałości. Na tym tle stabilne struktury i kierownictwo partii oraz poziom poparcia wyborczego są czynnikami wyróżniającymi.

Od powstania UDMR deklaruje się jako partia-reprezentant interesów mniejszości węgierskiej, przede wszystkim żyjącej na terenie Rumunii, choć określenie Unii mianem partii jednego problemu byłoby wyraźnym nadużyciem. W programach, deklaracjach liderów i działaniach UDMR obecne są również kwestie ogólnokrajowe, zwłaszcza dotyczące rozwoju gospodarki czy polityki społecznej. Jednocześnie priorytet w postaci wypracowania efektywnej i nowoczesnej formuły autonomii terytorialnej, pozytywnej dyskryminacji Węgrów w Rumunii pozostaje bezsprzeczny. Działania podejmowane przez partię w tym zakresie nie są oceniane jednoznacznie – wewnętrzna opozycja, która przekształciła się w nową partię polityczną, wyraźnie sprzeciwia się „nieefektywnemu” i „powolnemu” działaniu na rzecz mniejszości.

Etnoregionalny charakter tego ugrupowania w rozumieniu Lieven de Wintera i Huri Türsan zostaje potwierdzony, zarówno jeśli chodzi o lokalizację struktur partyjnych, jak i elektoratu, na który składa się mniejszość węgierska zamieszkująca przede wszystkim region Transylwanii. Jednocześnie w tej dwuczłonowej charakterystyce grupy partii w przypadku UDMR etniczność wysuwa się jednak wyraźnie na plan pierwszy. Baza wyborcza i organizacyjna, jaką stanowi region, w tym przypadku jest związana z jego specyficzną strukturą etniczną i dominacją w nim mniejszości węgierskiej. W dokumentach czy wypowiedziach liderów z rzadka pojawiają się odwołania do regionu transylwańskiego jako „źródła”, zazwyczaj jest to odwołanie do transylwańskiej mniejszości węgierskiej i realizacji jej interesów w miejscu zamieszkania. Taka strategia podyktowana jest zarówno zapisami Konstytucji z 21 listopada 1991 roku, która nie dopuszcza istnienia organizacji zagrażającej integralności terytorialnej państwa, a także stanowi przeciwwagę dla politycznych oponentów.

Nie do przecenienia pozostaje w tym przypadku rola procesu integracji europejskiej. Zmiany, które nastąpiły, są szczególnie widoczne w deklaracjach, jakie partia składa na poziomie ogólnoeuropejskim – w Parlamencie Europejskim i innych organizacjach międzynarodowych. Partia otwarcie traktuje struktury unijne jako dziejową szansę na realizację swoich postulatów, wykorzystuje ideę Europy Regionów oraz platformę, jaką jest Parlament Europejski, do rozszerzenia zakresu

autonomii, choć konsekwentnie chce ją realizować w ramach obowiązującego prawa, otwarcie odżegnując się od planów separatystycznych. Powyższe argumenty rumuńską Unię Demokratyczną Węgrów plasują jako partię nowego, europejskiego ETNoregionalizmu.

Bibliografia

- Andreescu G., *Multiculturalism in Central Europe, "East European Perspectives"* 2002, Vol. 4(2).
- Batko-Jakubiak S., *System partyjny Rumunii*, [w:] *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, red. B. Kosowska-Gąstoł, Kraków 2010.
- Regionalist Parties in Western Europe*, ed. L. DeWinter, H. Türsan, Routledge, London and New York 2007.
- Dobre A., *The Europeanisation of the Romanian Minority Rights Policy*, "Romanian Political Science Review" 2004, Vol. 4(3).
- Doroftoi T.A., *A conditional pattern of political cartelization. The case of Romania*, praca magisterska CEU w Budapeszcie, 2009.
- Dziemidok-Olszewska B., *System polityczny Rumunii*, [w:] *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2005.
- Feliep B., *Cooperating regionalist and autonomy movements in Europe. Where does Romania stand?*, praca magisterska CEU, Budapeszt 2007.
- Generalna Komisja Wyborcza, <http://www.becparlamentare2008.ro/rezul/anexa8abun.pdf>, dostęp 28.10.2010.
- Hanley D., *Beyond the Nation State Parties in the Era of European Integration*, London–New York 2008.
- Horvath R., *UDMR la alegerile parlamentare Din 1990–2004*, "Romanian Political Science Review", Vol. 5(1).
- Minoritatea maghiara are încă un partid pe scena politica-Partidul Civic Maghiar*, druk luźny.
- Nowakowski M., *Nowy rząd mniejszościowy w Rumunii*, Raporty i Analizy OSW, Warszawa 2007.
- Our Union, Our Europe*, deklaracja przyjęta przez delegatów UDMR 25 kwietnia 2009 w Klużu, druk luźny.
- Papadimitriou D., Phinnemore D., *Romania and the European Union. From the marginalisation to membership*, New York 2008.
- Prezydent Węgier niemile widzianym gościem w Rumunii*, BestOSW, Warszawa 2007
- Program UDMR 2010, druk luźny.
- Program wyborczy UDMR w wyborach do PE pt. *Dialogue for Autonomy*, druk luźny.
- Raporty Komisji Europejskiej 1996–2003.
- Suciu O., *Political representation of Ethnic Minorities in Romania Elections 2004*, "Romanian Political Science Review" 2005, Vol. 5(1).
- Tismaneau V., *Feature: Romania after 2000 elections*, "East European Constitutional Review" 2001, Vol. 10(1).
- Vachudowa M., *Europe Undivided. Democracy, Leverage, and Integration after Communism*, Oxford 2005.
- Willaume M., *Rumunia*, Warszawa 2004.
- Wywiad z Bela Marko, „Curentul” 26.10.2004.

“With European eyes, with a Transylvanian soul” – ETHNOregionalism of the Democratic Union of Hungarians in Romania (UDMR)

Abstract

The article presents a case study of one of ethnoregional parties – Democratic Union of Hungarians in Romania. The party was established in 1990 and has become one of the primary political powers in Romania. The author of the article relies on unique sources and the results of qualitative research. She presents the program of the party which is a modern mixture of ethnic and national postulates as well as the organizational structures and politics of the party, all seen from the perspective of ethnoregionalism. As a result, the reader receives answers to a series of more general questions connected with the current status and challenges that the group of the “New Politics” party introduces into the party systems.

Key words: ethnoregionalism, ethnic parties, UDMR, Romania, national minorities